

O religii i kapłaństwie *shintō*

Wiesław M. Macek

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

1 Wstęp

Religia (łac. *religio*) jest zjawiskiem powszechnym, choć niezwykle złożonym¹. Termin ten wskazuje na pewien rodzaj więzi, choć jego źródłosłów nie jest do końca jasny. Wedle minimalnej definicji angielskiego antropologa Edwarda B. Taylora (1832–1917), religia polega na wierze w jakieś byty duchowe (Taylor, 1920, t. I, s. 424). Natomiast, zgodnie z podejściem funkcjonalistycznym (Bronisław K. Malinowski, 1884–1942), religia opiera się na wierze w istnienie „pozaludzkiej mocy, osobowych i nieosobowych, które działają w ludziach i otaczającym ich świecie, i od których to mocy człowiek i świat całkowicie zależą” (Malinowski, 1990).

System religijny uzewnętrznia się w doktrynie religijnej (wiara), kulcie religijnym (modlitwa, ofiara, liturgia) i organizacji życia religijnego (wspólnota religijna, gmina, Kościół). Należy odróżnić religie monoteistyczne od politeistycznych, a także religie naturalne (kosmiczne) od religii objawionych². Oprócz religii narodowych (judaizm, konfucjanizm, *shintō*) istnieją religie uniwersalistyczne (chrześcijaństwo, islam, buddyzm). Religie różnią się też sposobem przekazu religijnego, niektóre mają własne święte księgi (Biblia, Koran), w innych zaś występuje raczej tradycja ustna. W końcu, jak się przekonujemy obecnie, dużą rolę społeczną odgrywają też nowe ruchy religijne (np. *New Age*), a nawet rozmaite sekty³.

Zgodnie z tą klasyfikacją, *shintō* jest religią politeistyczną i naturalną; jest rdzenną, najstarszą i narodową religią Japonii. Wierzenia te, oparte na mitologii japońskiej, charakteryzują się różnorodnością kultu. Choć nie mają wspólnego kanonu ksiąg, to można wyróżnić niektóre święte teksty, takie jak *Kojiki* czy *Nihon-gi* (Banek, 2007, s. 275).

¹ Niniejszy artykuł powstał na podstawie książki (Macek, 2013, rozdz. 1, s. 40–48).

² Karl Barth (1886–1968), najbardziej wpływowego współczesnego teologa ewangelicko-reformowanego, zawęża pojęcie religii jedynie do wysiłku człowieka poszukującego Boga o własnych siłach, przeciwstawiając ją Bożemu Objawieniu.

³ Szacuje się, że na świecie istnieje ok. 10 tysięcy różnych grup wyznaniowych.

2 Podstawy wiary

Etymologicznie słowo *shintō* (kreska oznacza długie *o*) można tłumaczyć jako „drogę bogów” (Katayama, 2003). Istotnie, pierwsza część tego słowa *shin* jest używana na określenie „boga” (czy też „bogów”), natomiast *tō* oznacza nie tylko drogę, ale, tak jak jego odpowiedniki w innych językach Azji Wschodniej, może oznaczać sposób postępowania, filozofię lub religię⁴.

Podstawą wiary tej naturalnej religii jest zatem przekonanie, że bogowie, czy raczej bóstwa (*kami*) rządzą wszystkim rzeczami w przyrodzie, zarówno żywymi, jak i martwymi. Tak więc, według mitologii *shintō* w pierwotnej materii rządziły trzy bóstwa:

- (1) *Amenominakanushi* (Pan Świętego Środka Nieba)
- (2) *Takamimusubi* (Najwyższa Święta Moc Życiodajna)
- (3) *Kamimusubi* (Boska Moc Życiodajna)

Potem zrodziło się osiem par bóstw, a ostatnia z nich, para zaślubionych bogów (rodzeństwo), *Izanagi* i *Izanami* (Uśmierzający i Wzburzająca Szlachetne Łono), dała życie panteonowi japońskich bóstw; w ten zatem sposób został stworzony znany japoński świat: osiem wysp japońskich. Zawile dzieje mitologiczne kończą się zstąpieniem na ziemię *Ninigi*, wnuka bogini słońca *Amaterasu*, która obdarzyła nas zdobyczami cywilizacji (rolnictwo, tkactwo, budownictwo) i objęła nad tą ziemią panowanie.

3 Kult przodków i cesarzy

Od dawnych czasów aż do lat czterdziestych ubiegłego wieku uważano bogów *kami* za przodków cesarzy; od połowy XIX wieku przez sto lat *shintō* było nawet religią państwową. Po restauracji Meiji, gdy przywrócono w roku 1868 władzę cesarza, religia ta stała się więc podstawą agresywnej i szowinistycznej polityki władz japońskich. W połączeniu z dominacją armii w życiu politycznym oraz hegemonią potężnych koncernów w gospodarce (*zaibatsu*), religia *shintō* stała się więc jednym z filarów japońskiego militarystyki aż do klęski Japonii w roku 1945.

Według mitologii *Kamuyamatoiwarehiko* (*no Mikoto*)⁵, potomek bogini

⁴ Dokładnie tę samą funkcję co *tō* pełni wywodząca się z języka greckiego końcówka *-izm*. Dlatego łączenie obu części w jednej nazwie (sintoizm bądź szintoizm, a nawet shintoizm) wydaje się więc zbędne.

⁵ Po japońsku to imię znaczy: „Syn Słońca, który opuścił siedzibę odgadując bierność duchów”.

Fot. 1. Lisy poświęcone *kami* opiekującym się zbiorami

Amaterasu, po latach marszu, dotarł do centralnej Japonii i w miejscowości Kashihara (11. dnia 2. miesiąca) 660 roku przed Chr. objął godność pierwszego japońskiego cesarza *Jimmu*. Panujący w czasie II wojnie światowej cesarz Hirohito (jap. *Shōwa tennō*) miał być zatem 124. potomkiem *kami* w prostej linii.

Dzięki bezwarunkowej kapitulacji Japonii 2 września 1945 roku musiał się on jednak publicznie wyrzec wszelkich atrybutów boskości⁶. Obecnie panujący cesarz Akihito (ur. 23 grudnia 1933 r.), choć nie przysługują mu już boskie cechy, cieszy się nadal dużym uznaniem⁷. Ogłosił on okres swego panowania erą *Heisei*, czyli po japońsku erą budowania pokoju. Dziś większość Japończyków odprawia obrzędy *shintō* równocześnie z buddyjskimi.

4 Miejsca i przedmioty kultu

Różne istoty boskie są czczone w tysiącach kaplic czy chramów (*jinja*) wzniesionych na wzgórzach oraz przy drogach. Na przykład, w Fushimi-Inari na południe od Kioto znajduje się 30 tysięcy kaplic z charakterystycznymi figurkami lisów (fot. 1), które były dawniej uważane przez rolników za zwierzęta przyjazne dla ich gospodarstw. Wierzą bowiem, iż lisy są posłańcami Inari, bóstwa kojarzonego z bogactwem i obfitymi zbiorami. Dlatego zwracano się też do nich w modlitwie o pieniądze. Natomiast wielka świątynia w Ise

⁶ Zob. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Shinto>.

⁷ Akihito jest uznanym ichtiologiem, autorem książki wydanej w roku 1984 pt.: *Ryby Archipelagu Japońskiego*.

Fot. 2. Modlitwa przed wejściem do kaplicy w Tokio

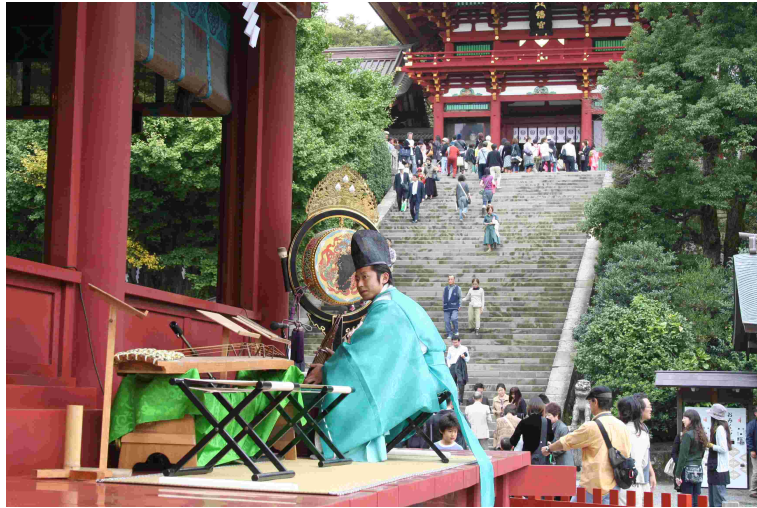
w prefekturze Mie na wyspie Honshū, poświęcona bogini słońca *Amaterasu*, jest największą ze wszystkich świątyń kultu *shintō*. Jest też zwana domem dusz wszystkich dawnych cesarzy. Razem jest około 80 tysięcy świątyń *shintō*. Na teren świątynny prowadzi zawsze charakterystyczna brama (*tori*), co odróżnia świątynię *shintō* od buddyjskiej.

W wielu japońskich domach znajdują się ołtarzyki *shintō*, nazywane półką bogów (*kamidana*) bądź półką przodków (*senzodana*). Znajdować mogą się na niej amulety przyniesione ze świątyń (np. części roślin poświęconych *kami* oraz różne inne dewocjonaalia, czy też przedmioty należące do wybitnych przodków i krewnych, oraz tabliczki z ich imionami).

5 Kapłani

Modlitwa *shintō* jest bardzo prosta: wystarczy stanąć przed ołtarzem w kaplicy (chramie) lub przed ołtarzykiem domowym, ukłonić się, kilka razy klasnąć i wymienić swoje życzenie czy podziękowanie. Do tego celu nie są nawet potrzebne jakieś specjalne słowa, modlitwę można również „pomyśleć” (fot. 2). Naturalnie, w kaplicy można też poprosić kapłana o wstawiennictwo w jakiejś sprawie życiowej.

Kapłani *shintō* (*kannushi*, co znaczy – dobry mistrz) wywodzą się od pokoleń z rodzin związanych ze świątyniami. Byli to często wodzowie znanych rodów. Początkowo *kannushi* byli uważani za świętych pośredników, zdolnych za pomocą cudów czy rytów przekazywać wolę bóstw swoim wiernym. Obecnie jest on raczej synonimem *shinshoku*, który oznacza po prostu pracownika chramu, odpowiadającego w nim religijne ceremonie. Mogą się oni żenić, a zwyczajowo ich urzędy przechodzą z ojca na syna. Również kobiety mogą zostać *kannushi*,

Fot. 3. Kapłan *kannushi* w Kamakurze

a wdowy zastąpić zmarłych mężów w ich pracy. Choć utrzymują się z datków wiernych, mogą łączyć obowiązki duchowe z pracą świecką, np. urzędnika lub nauczyciela. Aby zostać kapłanem, trzeba odbyć odpowiednie studia lub zdać egzamin kwalifikacyjny. Spośród wielu uniwersytetów kursy dające takie uprawnienia są prowadzone tylko w dwu prywatnych japońskich uczelniach, a mianowicie, w Uniwersytetach *Kokugakuin* w tokijskiej dzielnicy Shibuya i *Kogakkan* w Ise, gdzie znajduje się sławna świątynia bogini Amaterasu. Ponadto, takie kapłańskie stanowisko pracy musi być też autoryzowane przez Zrzeszenie Świątyń Shintō (*Jinja Honcho*).

Kiedy kapłani wchodzi na teren świątyni, sami muszą najpierw poddać się odpowiednim kąpielom, aby móc potem odprawiać rozmaite ceremonie oczyszczenia oraz inne rytuały i modlitwy. *Kannushi* noszą na ogół kolorowe (np. biało-pomarańczowe) szaty wzorowane na stylu dworskim. Mogą to być, na przykład, białe kimona, plisowane spódnice oraz czarne czapeczki ze spływającą do tyłu szarfą (*ebōshi*). W pracach świątynnych mogą pomagać dziewczęta, zwane *miko*. Jednakże tylko główny kapłan (*Guji*) ma uprawnienia, aby wchodzić do miejsca świątyni za zasłoną zwanego *honden*, gdzie znajduje się przedmiot (*shintai*) uważany za mieszkanie tego bóstwa *kami*, któremu poświęcona jest dana świątynia. Natomiast sala modlitw i ofiar (*haiden*) dostępna dla wiernych jest oddzielona od tego miejsca. Naturalnie, głównym zadaniem kapłana *shintō* jest pomagać ludziom w ich relacji z boskimi istotami *kami*.

Podsumowując, *shintō* jest naturalną religią politeistyczną polegającą na wierze w pewne istoty boskie, które rządzą wszystkimi rzeczami w przyrodzie. Widać jednak, że nawet w religiach naturalnych istnieją pewne formy kapłaństwa, w pewnym sensie analogiczne do kapłaństwa w religiach objawionych, takich jak judaizm czy chrześcijaństwo. Jednak wiara *shintō* opierając się na kulcie przodków, a w szczególności na kulcie cesarza, stała

się religią państwową Japonii, podporządkowaną polityce zwalczających się rozmaitych ugrupowań dążących do władzy. Doprowadziło to do okrutnego prześladowania chrześcijan w okresie od XVII aż do XIX wieku (Macek, 2013, rozdz. 4).

Literatura

Słownik wiedzy o religiach, pod redakcją Kazimierza Banka, ParkEdukacja, Bielsko-Biała 2007.

Katayama Fumihiko, 'What Shintō Means to the Japanese', *Japan Mission Journal*, 57, 165–171, *Oriens*, Tokyo (2003).

Wiesław M. Macek, *Ewangelizacja Japonii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2013.

Bronisław Malinowski, *Mit, magia, religia* (Dzieła 7.), przeł. z ang. Barbara Leś i Dorota Praszalowicz, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1990.

Edward B. Taylor, *Primitive Culture*, New York, USA, 1920 (1871).